

CÎTEVA STELE FAMILIALE DIN DACIA SUPERIOARĂ

DE

CONSTANTIN POP și TUDOR SOROCEANU (Cluj)

Semnalarea unui nou tip de monument funerar în Dacia¹ ne-a permis să identificăm în câteva muzee transilvănene unele piese care se încadrează în această categorie a stelelor familiale, ce prezintă imaginea întreagă a defuncțiilor.

1. *Stelă familială* (fig. 1), din piatră calcaroasă gălbuie, provenită de la Porolissum (Moigrad). Face parte din colecția Wesselényi-Teleki, compusă din materiale arheologice descoperite în regiunea Porolissum. Piesa se păstrează în Muzeul din Zălau (nr. inv. 1045). Dimensiuni: 125 × 65 × 32 cm. Monumentul sculptural păstrat fragmentar (partea superioară este distrusă), prezintă peste tot urme puternice de eroziunea Spatele piesei nu este prelucrat.

Pe un soclu înalt de 30 cm se reliefează în dreapta un personaj îmbrăcat într-o *tunica*, pină la genunchi. Pe încheietura brațului stâng îndoit, atîrnă un lanț lung împletit, iar în mîină ține un *volumen*. Obiectul des întîlnit la acest gen de reprezentări², precum și îmbrăcămintea scurtă, identifică posesorul ca fiind un bărbat. Figura din stînga, probabil o femeie, acoperită cu o piesă vestimentară asemănătoare, strînge în mîina stîngă un obiect greu de precizat. În faldurile bogate ale veșmîntului se observă imaginea, abia schițată, a unui copil.

Proasta conservare a monumentului nu permite să se facă aprecieri pe marginea execuției artistice a piesei sculpturale.

2. *Fragment de stelă familială* (fig. 2), din calcar, găsit la Porolissum. Face parte, ca și primul monument descris, din aceeași colecție a Muzeului din Zălau (nr. inv. 1046)³. Are următoarele dimensiuni: 60 × 55 × 30 cm. Spatele nu e finisat.

Din monumentul original se păstrează doar busturile a două personaje îmbrăcate în haine bogat drapate. Cel din dreapta are în mîină un *volumen* și lanțul care atîrnă, deci este un bărbat. Jos, în fața sa, se observă capul unui copil.

¹ L. David, V. Pintea, *Un monument funerar din Dacia Porolissensis*, în *Acta Musei Napocensis*, III, Cluj, 1966, p. 459—463.

² L. David, V. Pintea, *op. cit.*, p. 459, fig. 2.

³ Mulțumim și pe această cale directorului Muzeului din Zălau, Vasile Lucăcel, care ne-a pus la dispoziție cele două piese sculpturale provenite de la Porolissum-Moigrad.

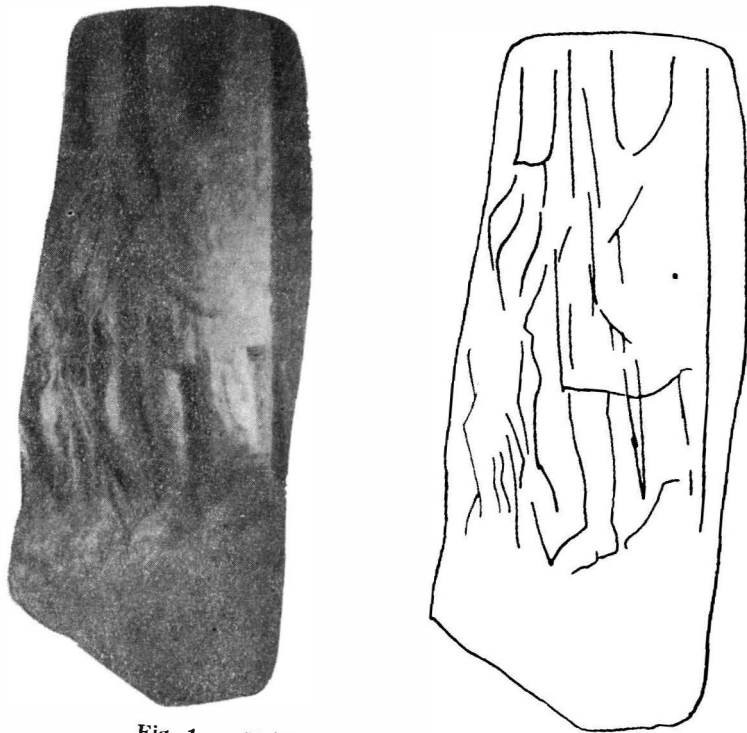

Fig. 1. — Stelă familială de la Moigrad.

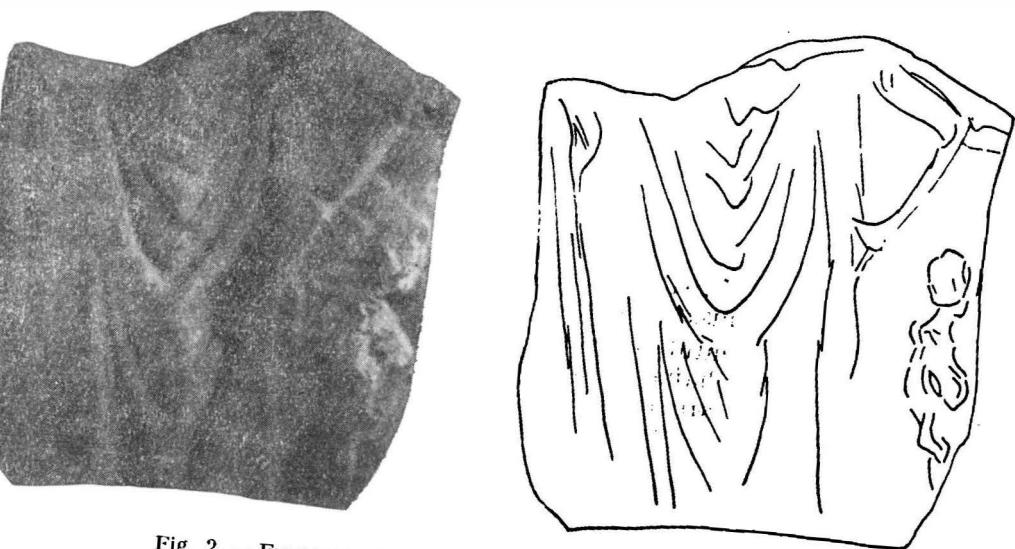

Fig. 2. — Fragment de stelă familială de la Moigrad

3. *Stelă familială* (fig. 3), din calcar, provenită din castrul roman de la Gherla⁴. A fost donată muzeului din localitate (nr. inv. 1251)⁵ de către Spitalul Unificat al oraşului. Dimensiuni: 142 × 86 × 10 cm. Starea de conservare este mulţumitoare, piesa fiind ruptă doar în partea superioară a figurilor personajelor. Spatele stelei este aplatizat.

Pe un soclu, a cărui înălţime este de 20 cm, este înfăţişat un grup familial, alcătuit din patru persoane. În stînga apare mama, îmbrăcată într-un veşmînt pînă la pămînt, peste care e aruncată o mantie lungă pînă sub genunchi. Pe clavicula dreaptă poartă un pandant rotund. Mina dreaptă, braţul fiind îndoit, iese la înălţimea pieptului din faldurile costumului⁶, iar cea stîngă este pe creştetul capului copilului din faţă. În dreapta se află tatăl, înveşmîntat într-o *tunica* pînă la genunchi, cu mînci lungi, care este strînsă sub mijloc cu un cordon. Deasupra se află o *palla*, prinsă pe umărul drept al bărbatului într-o fibulă rotundă. Braţul stîng îl are îndoit, ţine în mînă *volumen*-ul; celălalt braţ lăsat în jos atinge umărul celuilalt copil. Dintre cei doi copii aflaţi în faţa părinţilor, cel din stînga are părul buclat, este îmbrăcat cu o *tunica* pînă la genunchi, pe umărul drept se vede o agrafă rotundă. Braţul drept, îndoit, este ţinut deasupra pîntecelui. Copilul din dreapta are faţa parţial distrusă şi este acoperit cu un veşmînt asemănător celuilalt. Braţul drept este adus pe piept.

Execuţia acestei stele familiale vădeşte o concepţie artistică superioară, detaliile fiind cu grijă reliefate de către meşterul lapicid.

Fig. 3. — Stelă familială de la Gherla.

⁴ Această stelă este amintită de I. I. Russu, Z. Milea, *Materiale epigrafice și sculpturale în Muzeul raional Turda*, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, 1964, p. 28; L. David, V. Pintea, *op. cit.*, p. 460—461 și nota 9.

⁵ Aducem mulțumirile noastre directorului Muzeului din Gherla, Ioan Chifor, care ne-a permis să publicăm monumentul.

⁶ Personajul feminin de pe stela familială de la Turda prezintă o poziție asemănătoare a mîinii. Vezi I. I. Russu, Z. Milea, *op. cit.*, p. 28, fig. 16.

4. *Stelă familială* (fig. 4), din piatră calcaroasă, a cărei proveniență este incertă (probabil din împrejurimile Aiudului)⁷. Se află în Muzeul din Aiud⁸. Are înălțimea de 155 cm, lățimea de 90 cm și grosimea de 11 cm. Se păstrează fragmentar, partea inferioară precum și colțul din stînga sus fiind rupte. Spatele monumentului nu este prelucrat.

Fig. 4. — Stelă familială (Muzeul din Aiud).

În partea stîngă a stelei este înfățișată o femeie (fața deteriorată), îmbrăcată într-o *tunica*, deasupra cu o *palla* în falduri, petrecută peste umeri și înfășurată în jurul mîinii drepte, adusă deasupra pieptului. În stînga, de sub drapajul mantiei se vede mîna, care se sprijină pe creștetul unui copil (doar atît s-a păstrat din acest personaj). Femeia poartă în iurul gîtului un colier din mărgelile groase de formă dreptunghiulară. În mijlocul scenei sculpturale se găsește o altă femeie în aceeași poziție și identic înveșmîntată, cu fața distrusă parțial, avînd părul îngrijit pieptănat, purtînd cercei în urechi și un colier la gît. Jos, în fața ei, se observă o fetiță, din care s-a păstrat doar bustul. Din capul distrus au mai rămas doar ovalul feței, orbitele ochilor și părul buclat.

Îmbrăcămintea are falduri. În dreapta reliefului se află un bărbat al cărui cap este complet deteriorat. Acesta este îmbrăcat într-o *tunica*, pînă la genunchi, peste care se găsește o *palla*, prinsă cu o fibulă rotundă pe umărul drept. Brațele sînt îndoite și aduse la piept; în mîna stîngă ține un *volumen*. În jurul brațului stîng este înfășurat lanțul împletit care atîrnă. Jos, în fața sa, este un băiat (picioarele sînt rupte), cu mîna dreaptă pe piept.

Monumentul sculptural este îngrijit lucrat.

Cele 4 piese sculpturale descrise mai sus se înscriu în rîndul monumentelor funerare de tipul stelelor familiale care redau în întregime figurile celor decedați. Analogii cunoscute în Dacia sînt exemplarele provenite

⁷ Deoarece piesa nu are număr de inventar, datele referitoare la locul de proveniență au fost luate dintr-un catalog (în manuscris, proprietatea Muzeului din Aiud), privind monumentele epigrafice și sculpturale din Muzeul din Aiud.

⁸ Mulțumim directoarei Muzeului din Aiud, Aurelia Chițu, pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție această piesă.

de la Zam⁹ și Turda¹⁰. Este interesant de remarcat că aceste piese sculpturale au fost descoperite numai în Dacia Superioară, exceptînd poate monumentul similar din Muzeul Banatului din Timișoara¹¹, a cărui proveniență nu o cunoaștem¹², dar care nu poate fi omis de pe lista descoperirilor — deocamdată în număr de 7 — ale acestui tip de monument funerar din provincia nord-dunăreană. Nu este lipsit de interes să arătăm că numai stela familială de la Zam¹³ (asupra monumentului din muzeul timișorean neputîndu-ne pronunța din motivele expuse mai sus) nu prezintă imagini de copii.

Sub raportul execuției artistice, aceste piese sculpturale trebuie considerate ca produse ale unor ateliere meșteșugărești locale. De altfel, S. Ferri crede că realizarea faldurilor vestimentare ale personajelor prin tratarea lor cu linii paralele schematice (așa-numitul *Stile tubolare*)¹⁴ este caracteristică provinciilor dunărene și în primul rînd Daciei.

Aceste monumente funerare de un tip deosebit se adaugă la mulțimea și varietatea pieselor sculpturale descoperite în Dacia, făcînd dovada înfloritoarei arte provinciale romane ce se afirmă cu pregnanță în secolele II—III în această regiune nordică a imperiului.

QUELQUES STÈLES FAMILIALES DE LA DACIE SUPÉRIEURE

RÉSUMÉ

On décrit et on interprète quatre stèles familiales représentant les défunts debout, dont deux sont découvertes à Porolissum-Moigrad, la troisième à Gherla et la dernière de provenance incertaine (conservée au Musée d'Aiud).

Avec ces quatre pièces sculpturales le nombre des monuments de ce genre découverts en Dacie augmente à sept.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Stèle familiale de Moigrad (Porolissum).

Fig. 2. — Fragment de stèle familiale de Moigrad.

Fig. 3. — Stèle familiale de Gherla.

Fig. 4. — Stèle familiale (Musée d'Aiud).

⁹ L. David, V. Pintea, *op. cit.*, p. 459—463, fig. 1, 2.

¹⁰ I. I. Russu, Z. Milea, *op. cit.*, p. 27—28, nr. 16, fig. 16.

¹¹ Vezi L. David, V. Pintea, *op. cit.*, nota 18.

¹² Nu am putut vedea acest monument ; informația am preluat-o de la L. David, V. Pintea, *op. cit.*, nota 18.

¹³ L. David, V. Pintea, *op. cit.*, fig. 1.

¹⁴ S. Ferri, *Arte romana sul Danubio*, Milano, 1933, p. 211—212.